

ten sich diese dann allmählich weiter im ung. Sprachgebiet. Von den in Dörfern wohnenden deutschen Bauern bekamen wir keine deutschen Lehnwörter, denn die verkehrten fast nie mit Ungarn; weder mit Herren, noch mit Bauern. Und die Möglichkeit, dass ein deutsches Wort, welches in den ungarländischen deutschen Dialekten ganz unbekannt ist, aus dem Dialekt der bayr. od. öst. Alpenländer in den ung. Dialekt der Theissgegend hätte übernommen werden können, ist ganz u. gar ausgeschlossen.

Die ung. Interj. *sipirc!* ist in Wirklichkeit eine launische Streckform der zum wegiagen der Katze gebrauchten ung. Interj. *sic!* Hieraus wurde zuerst die regelmässige Streckform **sipic!*, wie z. B. *giz-gaz* 'Unkraut' > *giliz-galáz*, *hinta* 'Hutsche' > *hilita* ~ *hirinta*, (deutsch *Lanzknecht* >) *lanc* 'Lanzknecht' > *lafanc* ~ *labanc* 'der Kaiserliche, der dem österr. Kaiserhause treu ergebene Ungar' u. s. w. Und aus diesem **sipic!* dann mit inetym. r das heutige *sipirc!*, wie z. B. (deutsch *Schatz* >) *sac* > *sarc* 'auferlegter Tribut, Lösegeld', deutsch *fitzen* 'ungeschickt zusammennähen' > *fércél*, (ital. *piazza* >) *piac* > *piarc* u. s. w.

Kodolányi János olyant mond, ami nincs.

(Folytatás.)

Sokszor utaztam együtt egy nemzetiségi vidéken nevedekett kartársammal Pest meg Szeged között. Valahányszor Kecskemét-hez értünk, kinézett a vonat ablakán és így szólt:

— Köcskömét!

Aki azonban Kecskemétnek vagy Szögednek ötte könyerit, az jól tudja, hogy *Kecskemét* nem *Köcskömét*, a *szerelőm* nem *szőrölöm*. Jól tudja azt is, hogy aki tagadja a *Köcskömét* és *szőrölöm* létét, az evvel még nem tagadja az *ő-zés* létét.

*

Azt írja Kodolányi (Magyar Élet VI. évf. 4. sz., 5. l.), hogy Mészöly „anachronizmusnak mondja a *lőhet*, *tőhet* stb. féle *ő-ző* alakokat“.

No ez igaz, hogy annak mondom.

Azt írja tovább: „Szerinte a tatárjárás korában még nem volt *ő-zés*“.

No ez nem igaz, hogy mondtam volna. Mikor Kodolányi ezt adja számba, akkor — jóhiszemű tévedéssel — mögen olyant mond, ami nincs.

Aztán amit én nem mondtam, nem írtam, azt nagy bölcsen cáfolja, oktattván engem arra, hogy már a tatárjárás korában is volt *ő-zés*. Nekem magyarázza, aki már harminc esztendővel ezelőtt rámutattam arra, hogy az *ő-zés* mai állapotja századok

folyamán tartott hangváltozások eredménye, tehát sok olyan *ő-ző* szavunk van ma, mely a XVI. században még éppen nem volt *ő-ző* — ilyen a *tőhet*, *lőhet* is.

Ha azt mondom, hogy nincs *Köcskömét*, evvel nem mondtam azt, hogy Kecskemét nyelve nem *ő-ző*; s ha azt mondom, hogy *lőhet*, *tőhet* nem volt a tatárjáráskor (mert hát nem volt, no!), evvel nem állítom azt, hogy a tatárjárás korában nem volt *ő-ző*, illetőleg *ü-ző* nyelvjárás. Hiszen éppen én hirdetem régóta azt, hogy az ó-magyar nyelvi *i-ző* és *ü-ző* különbség már az ugor korban megvolt, ezt bizonyítják a vogul nyelvjárások, hiszen ezekben épúgy meg lehet különböztetni *i-ző* és *ü-ző* vidékeket, mint az ó-magyarban *i-ző* és *ü-ző* alakokat.

„Mészöly Gedeon nyilván nem forgatta régi írásainkat, mert ha megteszi vala, nem kockáztatna meg ilyen vakmerő, sőt gyermekes állítást. Nem vádolna anachronizmussal“ — mondja Kodolányi csak amúgy félvállról.

— Hm, régi írásaink nem forgatója én — emígy füstölgök magamban, s amit még e szavakhoz gondolok, az, hogy a tatárjárás korába vetett *tőhet*, *lőhet* nem csupán a nyelvtörténet nem ismerőjére vall, hanem azt is elárulja, hogy Kodolányinak csakugyan nincsen érzéke a nyelv sokféle elemének sokféle hangulatú stylusértéke iránt. Különben észrevenné, hogy a *tőhet*, *lőhet* ma görögáboros hangulatú volna akkor is, ha tatárjárás korabeli volna is.

Ilyen görékenység az archaizmusnak írta *ölég* is — ez sem élt a tatárjáráskori, sőt a mohácsi veszedelemkori nyelvjárásokban. Nem régies hangulatú, hanem kedélyesen vidékies ízű.

„Azt is állítja a gyermetegül merész Mészöly, hogy az *ike* ... csak ősanját s nem ősapát jelent“ — mondja Kodolányi, de ha mondja, tévedgetésből mögenségössen olyant mond, ami nincsen. Nem írtam én azt, hogy az *ike* ezt meg azt jelentett, hanem hogy ez a szótó egyáltalában meg sem volt: egyszerre ugrott ki Kodolányi fejéből nem ikeatyáimünk, hanem kortársaimünk idejében. Ezért írtam, hogy az *ike* „talmi archaizmus“, és hogy „az *ük* ~ *ik* szónak soha nem volt *ike* alakja“.

Azt, hogy „csak ősanját s nem ősapát jelent“, le sem írnám, mert nem pécsváradi, sem pesti nyelven írok, hanem magyarán. Így írnám: „csak ősanját jelent, nem pedig ősapát.“ Irom aztán újra, amit írtam a multkor is, hogy „az *ük* mindig nőnemű őst jelentett“.

Ezért az állításomért tüntet ki Kodolányi a „gyermetegül merész“ jelzővel.

Köszönöm alássan, de nemcsak én erdemlem meg.

Gyermetegül merész volt — igaz, hogy a romlott középosztálybeli — Eötvös Károly is, hiszen a Pesti Hírlap 1907. ápr. 11-i számában megírta, hogy: „Nincs az apák közt *ük*, s nincs az *ükök* közt apa. Az *ük* csak nőnemű előd lehet.“ Sőt azt

is megírta, hogy tudja ezt nemcsak a régi irodalomból, hanem „az apai hajlékból, kisgyerekségétől fogva“. Gyermetegül merész volt Ballagi Mór, holott nem is romlott középosztálybeli volt, hanem nagyon alacsony származású zsidó. Gyermetegül merész volt Czuczor Gergely, holott ő sem romlott középosztálybeli, hanem becsületes jobbágy családból származott. Gyermetegül merész volt a XVI-ik században született Szenci Molnár Albert, holott — mint neve is mutatja — ő sem a romlott középosztálynak, hanem derék magyar kézműves apának fia. Gyermetegül merész volt Nyírkállai Tamás, Mátyás király cancellarius is — igaz, nem jut eszembe hamarjában, milyen foglalkozású volt az apja, pedig ez a mai irodalmi értékelés szerint igen fontos.

Summa summarum:

1. Az *ükapa*, *üketya* nyelvújításkori összetétel, a r e c h a i z á l á s r a n e m v a l ó.

2. Nyelvújításkori összetételen ál-Halotti-Beszéd-ies rag (ike-atyái-műnk): Zerkon-féle habarék nyelv.

(Nem egy folytatása következik.)

Mészöly Gedeon.

Szűz Szent Margit asszonynak, Béla királynak leányának, élete.

(Folytatás.)

(27) Mikoron mindezek és ezekhez hasonlók mielkédtnének ez szent szűzben az isteni irgalmasság miá,⁹³ látá az ag ellenség, pokolbeli ördög, ez szent szűznek ő jó mielkédetit, és megirillé, és az ő szokott álnokságival az szent szűznek ellene hadat indéchta.

Mert mikoron Béla királ és ő fia, István királ, és cseh királ sok háborúságoknak utánna Erdélnék határiban, holott vala az tatároknak nagy háborgatása,⁹⁴ megbékéltenek volna, és békeségnek jegyére és barátságának jegyére⁹⁵ cseh királ megajándo-

⁹³ *Miá*, *miá-n*, *miá-tt* > *miatt* nemcsak okhatározó névutó volt, hanem eszközhatózó névutó is. Itt is az.

⁹⁴ A tatárok háborgatták Erdélyt, nem a tatárokat más.

⁹⁵ A *jegy* a *jel* hangváltozata (vö. 12. jegyz.). *Barátságának jegyére* = barátságának jeléül. Bárczi Szófejtő Szótárában helytelen az az állítás, hogy a *jegy* és *jel* között „ez az összefüggés igazolásra szorulna“. Hiszen mind a kettőnek azonos a régi nyelvben a jelentése; arra pedig, hogy ugor korbeli szöbelsei és szóvégi *l*-ből a magyar nyelvtörténeti korszak kezdetére már *gy* lett — sok példa van. Legközönségesebb a *volni* ige tőváltozatai: *vol-t*, *val-a*, de *vogy*-muk, *vagy*-unk.